

Українська медична
стоматологічна академія
м. Полтава

ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР КРАЇН ПІВНІЧНОЇ АФРИКИ

АНОТАЦІЯ

Ключові слова: Північна Африка, лінгвокультурний простір, мовна культура, літературна мова, діалект, мультикультуралізм, міжкультурна комунікація.

У статті досліджуються історичні передумови та особливості мовної культури країн Північної Африки. Зокрема, розглядається проблема двомовності, що виникла у процесі взаємодії арабської літературної мови з місцевими говорами і формування територіальних діалектів, а також вплив західноєвропейських мов на мовну ситуацію у країнах північно-африканського регіону.

SUMMARY

Key words: North Africa, linguistic and cultural space, linguistic culture, literary language, dialect, multiculturalism, intercultural communication.

This article investigates the historical background and features of language culture in North Africa. In particular, it addresses the problem of bilingualism that has arisen in the process of interaction between the Arabic literary language with local dialects and the formation of regional dialects, as well as the influence of Western European languages to the language situation in the countries of the North African region.

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова: Северная Африка, лингвокультурное пространство, языковая культура, литературный язык, диалект, мультикультуралізм, межкультурная коммуникация.

В статье исследуются исторические предпосылки и особенности языковой культуры стран Северной Африки. В частности, рассматривается проблема двуязычия, возникшего в процессе взаимодействия арабского литературного языка с местными говорами и формирования территориальных диалектов, а также влияние западноевропейских языков на языковую ситуацию в странах североафриканского региона.

Незважаючи на панівну тенденцію до мультикультуралізму, до глобалізації сучасного світу, країни так званого «арабського світу» відрізняються, з одного боку, неоднорідністю власного культурного простору, з іншого – ступенем інтеграції в європейський соціокультурний простір, що зумовлено багатьма геополітичними та історичними факторами, зокрема, періодом колонізації. При цьому слід відзначити певний консерватизм арабської культури, тягіння до власних національно-культурних традицій.

Дослідження факторів, що вплинули на культурний розвиток різних країн сприятиме полегшенню адаптації іноземних студентів до українського соціокультурного середовища. Дана стаття присвячена дослідженню лінгвокультурного простору арабських країн північно-африканського регіону.

Північна Африка – один з найбільших регіонів Африканського континенту. Її географічне положення – між іншими регіонами Африки, Південною Європою і Південно-Західною Азією, на жвавих перехрестях світових морських і повітряних шляхів – зумовило специфіку культурного розвитку даного регіону.

Північна Африка є колискою давньоєгипетської цивілізації, якій належить значний внесок у розвиток світової культури. Письмові та археологічні пам'ятки, пов'язані з кінцем IV тисячоліття до н.е., що дійшли до нас, дозволяють простежити історію як Стародавнього Єгипту, так і його сусідів. Західних сусідів в Стародавньому Єгипті називали спершу техену, а

пізніше лебу або лібу (звідси пішла назва «лівійці»). Це були войовничі кочові племена, які здійснювали набіги в долину Нілу, а у 941 р. до н.е. навіть завоювали Єгипет і заснували там XII лівійську династію. Південним сусідом Єгипту була держава Нубія. У VIII ст. до н.е. нубійці в свою чергу завоювали Єгипет і заснували там XXV династію.

В епоху античності землі Південного Середземномор'я прославилися культурою Карфагену. У I тисячолітті до н.е. в західній частині середземноморського узбережжя Північної Африки виникли і стали розширюватися фінікійські міста-колонії, що панували на той час в морській торгівлі. Серед цих міст-колоній виділявся Карфаген. Поразка Карфагену у боротьбі з Римом (146 р. до н.е.) спричинила створення на місці колишніх фінікійських міст римських колоній. Перша згадка вкоріненої згодом назви «Африка» пов'язана з римлянами.

У період з V по VI ст. народи Північної Африки вели боротьбу з нашестям спочатку вандалів, а потім візантійців. Важливий етап етнічної історії припадає на VII – XI ст., коли в регіон стали переселятися арабські племена, котрі поширили серед єгиптян і берберів (древніх лівійців) іслам і арабську мову. Арабизації місцевого населення сприяла близькість мов і культур арабів і берберомовних народів. Підкорені народи перейняли у арабів мову, релігію та низку елементів матеріальної і духовної культури [1, с. 117, 127].

Таким чином, протягом багатьох століть у Північній Африці складалася своєрідна культура. Сучасне населення регіону сформувалося в ході багатовікової історії шляхом асиміляції стародавнього автохтонного населення з арабськими племенами-завойовниками. В етнокультурному відношенні Північна Африка тісно пов'язана з Південно-Західною Азією. Північно-африканські народи – складова частина арабського світу. Їх історична спільність заснована на єдності арабської літературної мови та культури. У Північній Африці арабська мова є домінуючою.

Разом з тим лінгвістична карта Північної Африки є вельми різнобарвною завдяки безлічі мов, якими розмовляють різні етнічні групи. Своєрідна мовна ситуація істотно впливає на національну культуру країн регіону. Поряд з літературною арабською мовою досить поширені арабські територіальні діалекти, які виконують функції розмовних мов. Крім того, окрім арабської мови в регіоні побутують інші корінні мови Африки: берберська – в Алжирі, Марокко та інших країнах, нубійська – на півдні Єгипту. Особливо велика різноманітність мов спостерігається в Судані: на півдні і південному заході тут поширені нілотська, кушитська і суданська мови, а на півночі – нубійська.

Усі мови Північної Африки об'єднуються у три великі мовні сім'ї: семіто-хамітську, нілотську і сім'ю мов центрального і східного Судану. Дві останні належать до власне африканських мов, а з семітських мов найбільш поширеною є арабська. Сучасна арабська літературна мова розвинулася на базі класичної, яка утворилася на основі древньої північно-арабської мови. Визначною пам'яткою літератури на класичній арабській мові є Коран. У середні віки на цій мові була створена художня, наукова і релігійна література. Її становлення пов'язане з відродженням арабської культури у другій половині XIX ст. Словниковий склад літературної арабської мови відрізняється багатством синонімів, іншомовні запозичення досить обмежені. Розвиток арабської термінології в галузі науки і техніки в останні роки базується на багатстві словотворчих засобів мови і йде вкрай бурхливо, але відрізняється в окремих країнах багатозначністю синонімів.

Літературна арабська мова панує в усіх сферах, пов'язаних з вживанням писемної мови: в літературі та науці, в школах, у пресі, в офіційному листуванні та документації, на радіо, меншою мірою в кіно і театрі. Разом з тим у побутовому спілкуванні переважають арабські діалекти. Територіальні діалекти помітно відрізняються один від одного, що призводить до великих труднощів у взаєморозумінні представників різних діалектів. Кожен територіальний діалект побутує і зрозумілий в рамках даної країни. У деяких

країнах є значна література, написана на діалекті – п'єси, вірші, пісні; радіо- і телепередачі, спектаклі. На даний час в країнах Північної Африки однією з складних і актуальних є проблема так званої двомовності – одночасного використання літературної мови і діалекту, що сильно відрізняються одна від одного [4].

На відміну від арабської, вплив західноєвропейської експансії загалом на культуру країн Північної Африки, пов'язаний з періодом їх колонізації країнами Західної Європи в XIX – XX ст., виявився не таким вирішальним. Проте він обумовив сферу функціонування європейських мов в Північній Африці. Єгипет і Судан опинилися у сфері англійського панування. Алжир як колонія, а Туніс і Марокко як протекторати утворили великий масив французької Північної Африки. Лівія стала італійською колонією. В Алжирі французька мова і сьогодні фактично залишається на положенні державної поряд з арабською. У сусідніх країнах – Марокко і Тунісі – вона викладається як друга (після арабської) і широко застосовується у всіх галузях культури. Таку ж роль, але меншою мірою, відіграє англійська мова в Єгипті і Судані. У Лівії, де кілька десятиліть тому панували італійські запозичення, італійську мову майже повністю витіснено англійською. Європейські мови впливають як на літературну арабську мову (в галузі наукової і технічної термінології), так і на арабські діалекти (у сфері лексики, що позначає предмети побуту, новинки побутової техніки тощо) [1, с. 132].

На даний час в північно-африканських країнах активізувався процес арабізації культури, науки, освіти. Арабські лінгвісти, літератори і соціологи займаються також проблемою співвідношення двох форм арабської мови – літературної і діалектної. Вони розглядають арабську літературну мову як об'єднуючий фактор у культурному розвитку арабомовних країн.

Розглянутий нами лінгвокультурний аспект, хоча і є, на нашу думку, головним у формуванні «картини світу» тієї чи іншої етнокультурної спільноти, проте не є вичерпним у розумінні і сприйнятті культури інших народів. Заслужують на увагу і такі чинники, як засоби невербальної

комунікації, національні традиції, зокрема, національні свята, національний одяг, національна кухня тощо.

Дослідження вищеназваних складових національних культур сприяє подоланню бар'єрів у міжкультурній комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Страны и народы: Науч.-попул. геогр.-этногр. изд. в 20-ти т. Африка / Редкол.: А.А. Громько и др. – М.: Мысль, 1982. – 349 с.
2. www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nau.
3. www.lingvotech.com/arabski.
4. www.arabic.ru/language/histori.html.